

עת לתקן

על תיקון החברה והעולם

עת לתקן על תיקון החברה והעולם

עריכה מדעית: ד"ר מוטי זעירא

עריכה מגדרית: גילי גופר

המדרשה באורנים

פיתוח וכתיבה: ד"ר נירה נחליאל ודונית אריאלי

ניהול כללי: אילנה עב"ו גולן

המכון למורשת בן-גוריון

פיתוח וכתיבה: אביגיל פלד, עפרה גולדברג-עפרון

ניהול כללי: דפנה ארבל

איור: זהר קוק גנות

עריכה לשונית: רחלי גליקמן

טיפול בזכויות יוצרים: ד"ר אדר ירום, ענבל גור בן יצחק

הספר ערוך בהתאם למטרות תוכנית הלימודים של משרד החינוך והתרבות. למקראה נלווה מדריך למורה

למורים שלום,

זהר, התלמידה החביבה שריתקה אותנו בכיתה ז' עולה כיתה ומתמודדת עם אתגרים נוספים של ההתבגרות

אנו שמחים להציג פרק מתוך הספר: **"עת לתקן - על תיקון החברה והעולם" לכיתה ח'**, ספר המשך לספר: **"עת לעשות - על אחריות אישית ועל מעורבות חברתית" לכיתה ז'**.

הספר עוסק ברעיונות 'תיקון עולם' ו'חברת מופת' - החברה הרצויה במקורות היהודיים, גם בחשיבה הציונית ובמדינת ישראל.

העיסוק בחברת מופת טומן בחובו לימוד היסטורי לצד דיון ערכי ועכשווי, המכוונים לעשייה אישית וקבוצתית

נשמח להעביר אליכם ספר עם צאתו לאור.

אנא שלחו בקשתכם לכתובת edna@kinneret-zmora.co.il

עת לתקן על תיקון החברה והעולם

הספר נכתב ע"י צוותי המדרשה באורנים והמכון למורשת בן-גוריון

הספר מותאם לתוכנית הלימודים החדשה של משרד החינוך, אשר סובבת סביב שלושה צירים מרכזיים: מעגלי חיים וחברה, יוצר ויצירה, לוח השנה היהודי - ישראלי.

תיקון האדם ותיקון החברה מעסיקים את החברה האנושית מאז ומתמיד. העיסוק בנושא מקבל משנה תוקף בגיל הנעורים. האדם הצעיר מחפש את הדרך לעיצוב האדם שהיה רוצה להיות בבגרותו ושואל את עצמו באיזו חברה היה רוצה לחיות. חומרי הלמידה בספר מוצעים לתלמידים כבסיס לתהיות אלה, ומבקשים לחבר אותן להיסטוריה היהודית הארוכה של חיפוש-דרך והתלבטויות, לשאיפה לקיום אישי וחברתי צודק ומספק. העיסוק בחברת המופת כולל לימוד היסטורי לצד דיון ערכי ועכשווי שאיננו עקרוני בלבד, אלא טמונים בו זרעים לפעולה ולעשייה ממשית של כל לומד בנפרד ושל הכיתה כולה עכשיו ובעתיד.

את הלמידה מלווה בספר דמות דמיונית, זהר, תלמידת כיתה ח' המתכתבת עם חבריה לקבוצת הווצאפ. לחלקכם היא ודאי מוכרת מספר הלימוד לכיתה ז' 'עת לעשות - על אחריות אישית ועל מעורבות חברתית'. הדיונים בקבוצת הווצאפ יקשרו בין התכנים ובין עולמם של התלמידים ויהוו סיפור מסגרת, שמטרתו לקשור בין נושאי הליבה של הספר לבין חיי היומיום של התלמידים, ולהפיח רוח קלילה בנושאים שהם לעתים כבדים וטעונים.

הספר מתמקד בשלושה היבטים מרכזיים של האדם וחברת המופת בתרבות היהודית:

א. התשתית המשפטית של חברה מתוקנת, הנובעת מהציווי המקראי "צדק צדק תרדוף" ומעידה על המתח המתקיים בין ההליך המשפטי התקין ובין הרגישות החברתית כלפי בני האדם המתדיינים, מתח הבא לידי ביטוי במושגים 'דין ושלום', 'דין ולפנים משורת הדין'.

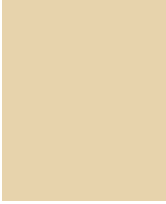

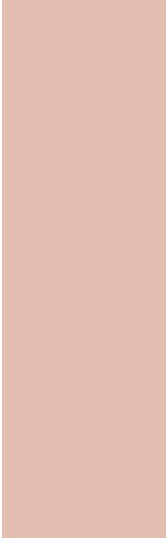

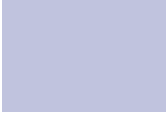

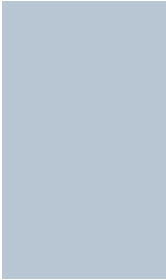

ב. עיסוקה הנרחב של התרבות היהודית במהלך הדורות בחסד, בצדקה וביחסים בינם לבין הצדק.

ג. לוח השנה העברי וחגים מתוכו המבטאים במיוחד את הרעיון של תיקון העולם.

לספר נלווה מדריך למורה המספק רקע לנושאים הנלמדים ומציע פעילויות נלוות.

תוכן העניינים

4	כלי עבודה מרכזיים בספר הלימוד	
6	פתיחה - בין תיקון אדם לתיקון חברה	
14	שער על שלושה דברים העולם עומד	
14	המשנה כמקור לחוק	
19	על שלושה דברים העולם עומד	
25	לפנים משורת הדין	
32	חוק וסדר	
35	איזו מכה...	
41	שער תיקון חברה	
42	לעולם יהא אדם ...	
45	חותם אדם - שוויון ושונות בין בני האדם	
51	שוויון ערך האדם	
56	שניים אוחזין	
59	דברים שאין להם שיעור	
66	צדק וצדקה	
69	מתן בסתר	
71	מעלות הצדקה	
74	פתוח תפתח את ידך	
79	כמה ואיך נותנים צדקה?	
82	'אנו בחברתנו החדשה' - על תיקון חברתי כלכלי	
97	בתפיסה הציונית ובמדינת ישראל המדינה שבקצה העולם	
100	שער חברת מופת	
101	אידאל אין סופי - חברת המופת של הרצל	
107	"פה בארץ חמדת אבות"	
119	בונים בית ביחד	
124	שער לוח השנה	
125	סוכות - ושמחת בחגך	
129	סוכות - סוכת שלום	
134	ט"ו בשבט - תיקון העולם	
139	ט"ו בשבט - גילגול תרבותי והסטורי	
148	שבועות - חג החסד והנתינה	
162	ט"ו באב - חג התיקון	
165	ט"ו באב - חג של אהבה	
169	סיכום - 'עד כמה שאפשר - לעשות'	

דרך הרשת

דרך הרשת -
פעילות המשלבת
איתור מידע
מהאינטרנט

באופן אישי

באופן אישי -
שאלות אישיות
והבעת עמדה

בחן את עצמך

בחן את עצמך -
איפה אני עומד/ת

בסבב

בסבב -
שאלה להתייחסות של
כל אחד מהמשתתפים,
ללא דיון

אל המדרש

אל המדרש -
פענוח והבנה של
מקור מדרשי

בחברותא

בחברותא -
פעילות ולימוד
בקבוצות קטנות

שכל ושעשועים

שכל ושעשועים -
חידות, תשבצים
ומשחקים

יוצאים לשטח

יוצאים לשטח -
עבודות חקר,
חלוקת שאלונים

הפינה לשיפוטכם

הפינה לשיפוטכם -
הכרעה בין שני
ערכים

מחשבה יוצרת

מחשבה יוצרת -
משימות יצירה

הלכה למעשה

הלכה למעשה -
משימה המביאה את
הנושא הנלמד לביטוי מעשי

אני צהר, תלמידת כיתה ח'. יש לי אחות גדולה קצת סנובית ושני אחים קטנים חמוצים ומעצבנים
 פחד, אבל, אבל, אני אזיד אבא, מי שהכי חשובים לי הם החברים שלי. חצי מהזמן אני איתם
 הווצאפ. ובחצי השני איתם בבית ספר או בקניון או בכדורא. אני אוהבת לעשות שטויות, לצחוק,
 נו... כמו בוא, אא? אני גם מתה על הישואים ובמיוחד הכנת קינוחים כמה שיותר מסובכים. מנצת
 חלילית וגיטרה ורובה אהיות במאמת מוסיקה. אוהבת לקרוא. אפילו הכרתי את החברים שלי
 לקרוא לקבוצת ווצאפ שלנו זמבה והרביעיה הסודית. (ביסודי הייתי מכורה לספרת החמישיה
 הסודית.. נוסטלגיה) אה, מתה על זמבה, הפאבה שלי. מה עוד? אני מין טיפוס חושב בצה.
 אפעמים נראה לי שאני חושבת יותר מידי על כל דבר. יש לי הרבה התלבטויות. אני יודעת שצה
 חלק מלי ההתבגרות, אבל נראה לי שצה גם האופי שלי. אז קבוצת הווצאפ הצאת היא גם
 קבוצת יעוץ. בעצב בולנו, כל הרביעיה הסודית, קצת חפרנים, אני מודה. אבל יש כל כך הרבה
 בעיות ומחשבות שעולות בלי הצה, כל כך הרבה דברים שהייתי חוצה לשנות ולתקן בעולם
 הצה, ובעצב גם בעצמי (ואו, אני לא מתכוונת דווקא לחציקון הענק שיש לי איד האל). לא יודעת,
 אי צה ממש חשוב שיש לי תמיד עם מי אדבר על כל צה...

שער פתיחה

בין תיקון אדם לתיקון חברה

- א. השלימו את השיח – מה את/ה אמרת?
 - ב. מה יכול להיות הרקע לכעס?
 - ג. ג נסו להיזכר, מתי לאחרונה הרגשתם ש"זה לא צודק"?
 - ד. על מי מוטלת האחריות לכינון עולם צודק?
 - ה. מדוע?
- על נושאים אלה נלמד ונדון בספר הלימוד שלפנינו. זרה וחבריה שיר ואביאל ילוו אותנו.

חווקה פולמן רבן בתקופת
מלחמת העולם השנייה

...בסוף דבריי אני פונה לנוער, לאלה שיבנו את עתיד הארץ הזו ויעצבו את החברה כאן. כאשר הסתיימה מלחמת העולם השנייה, לאלה מאתנו ששרדו, היה החופש קשה ומכאיב. אבדן הכול - משפחה, חברים, מיליוני היהודים - הורגש בעצמה אכזרית. לחזור לחיים, להתחיל הכול מחדש נראה כבלתי אפשרי כמעט. עזרה לנו האמונה והתקווה, שהעולם החדש יהיה אחר, שבארץ שלנו, בישראל, החברה תהיה צודקת, מוסרית וטהורה, ובה יישמר צלם אדם בכל התנאים ובכל המצבים. וחלמנו על שלום - סוף סוף שלום. היו געגועים לזה והיה חלום.

חווקה פולמן רבן, נאום בעצרת לוחמי הגטאות, 1988

חווקה פולמן רבן - קשרית במחתרת בגטו ורשה. בהיותה נערה בת 16 יצאה לשליחויות ברחבי פולין. בשנת 1942 נתפסה ונשלחה לאושוויץ. לאחר תלאות רבות ניצלה ועלתה לארץ. שותפה להקמת קיבוץ לוחמי הגטאות ו'בית לוחמי הגטאות' - מוזיאון ומרכז חינוכי להנצחת השואה.

חווקה פולמן רבן פונה בדבריה אל הנוער בתקווה שבני הנוער יעצבו במדינת ישראל חברה צודקת, חברת מופת. אך מהי 'חברת מופת'?

כמה פעמים ביום אתם אומרים, או אפילו רק חושבים לעצמכם: "זה לא פייר" או "זה לא צודק"? כולנו רוצים לחיות בחברה צודקת וטובה יותר - בחברת מופת. לא תמיד אנחנו יודעים מהי אותה חברה טובה, ולעתים קרובות איננו יודעים כיצד להגיע אליה. המקורות בתרבות היהודית ובתרבויות אחרות עוסקים בשאלה מהי חברת המופת הרצויה.

אך תחילה נעסוק בעצמנו:

מה לדעתכם יש לעשות כדי שהחברה שאתם חיים בה (הכיתה שלכם, השכבה שלכם, המשפחה שלכם) תהיה 'חברה מתוקנת', 'חברת מופת'? במה כדאי להתחיל, כדי לחיות בחברה צודקת וטובה יותר? אלה שאלות שאנשים רבים שאלו את עצמם, ובהן יעסוק שער זה.

חשבו על אחת מן המסגרות שאתם חיים בהן (כיתה/שכבה/משפחה/עיר/מדינה):

- א.** עד כמה לדעתכם מסגרת זו מתנהלת על פי הצדק?
- ב.** תארו דבר אחד צודק בעיניכם במסגרת זו ודבר אחד שהייתם רוצים לשנות. לדוגמה:
 - דבר צודק בעיניי - במשפחה שלי יש לכל אחד מטלות מוגדרות.
 - שינוי: אני רוצה, שאחי יפסיק להשתמש בחפציי בלי רשותי.

מצאו באתרי החדשות ברשת האינטרנט שתי כתבות, אשר בעיניכם משקפות התנהגות אנושית צודקת וטובה, ושתי כתבות, שמשקפות התנהגות אנושית שלילית.

א. מה זיהיתם כהתנהגות טובה בכתבות 'החיוביות'? ומה הייתה התנהגות רעה בכתבות 'השליליות'?

ב. מדוע בחרתם דווקא בכתבות אלה?

ג. עד כמה נוכחות ההתנהגויות שבכתבות בחיים שלכם?

א. האם לדעתכם עשויים להיות אנשים שיחלקו עליכם, שיראו בהתנהגות שאתם זיהיתם כרעה התנהגות טובה דווקא, ולהפך?

ב. כיצד אפשר להסביר זאת?

ג. מה גורם לאדם לקבוע כי התנהגות כלשהי היא טובה או רעה?

יש אנשים שבוחרים פעולות רעות ולא צודקות בעיניכם, ויש כאלה שבוחרים לפעול בדרך שאתם מזהים כחיובית או צודקת.

כל בעלי החיים פועלים על פי אינסטינקטים שאמורים להבטיח את הישרדותם. אי אפשר לומר שאריה שטורף איילה הוא רע, כמו שאי אפשר לומר שהיעל, אשר שומר על להקתו מפני טורפים, הינו טוב לב. אך בני האדם שונים - במעשיהם אפשר להבחין בין עשיית הטוב ובין עשיית הרע.

הבחירה האנושית בעשיית טוב ובעשיית רע העלתה במשך כל ימי קיומו של המין האנושי את הדיון בשאלה - האם האדם הוא טוב או רע מטבעו?

ד. מה עמדתכם לגבי השאלה, האם טבע האדם רע או טוב?

ה. כיצד הייתם מגדירים מיהו אדם טוב ומיהו אדם רע?

בחן את עצמך

על מה אני אחראי? גם אם נניח שאדם הוא בעל טבע מולד, הרי שבמהלך חייו הוא בוחר ומחליט על פי ערכיו כיצד לנהל את חייו וכיצד להתנהג. השאלון שלפניכם נועד לבחון את מידת האחריות שלכם בתחום החברתי. בעזרתו תוכלו לבחון עד כמה אתם נוטים לאינדיבידואליזם, עד כמה אתם אחראים לעצמכם ועד כמה אתם רואים את סביבתכם כחלק מן האחריות שלכם. קראו את השאלות ורשמו במחברת את התשובות שעמן אתם מזדהים.

במהלך סיור כיתתי עצרתם להפסקת אוכל קצרה בגן ציבורי בעיר. נראה שקודם לכן ישבה שם עוד קבוצה, שכן עטיפות של חטיפים היו פזורות על הדשא. מה תעשו?

- א.** אחרי שאתעצבן על אותם "מלכלכים", ארים כמה עטיפות ואזרוק לפח. כך יהיה גם לי וגם לאחרים נעים יותר.
- ב.** אנסה למצוא פינה שבה אין כמעט לכלוך ואשב לאכול.
- ג.** ככה זה בעיר - כולם מלכלכים. לכן אין שום סיבה שגם אני לא אזרוק את העטיפה על הדשא בסוף הפסקת האוכל. אחרי הכול, מה משנה עוד שקית אחת...

נפגשתם כמה חברים בבית של חברה. שיחקתם, אכלתם ו'עשיתם קצת בלגן'. מה יקרה לפני שתתפזרו?

- א.** אציע לחברה המארחת את עזרתי בסידור הבית.
 - ב.** אשאר לעזור לחברה המארחת רק אם היא תבקש.
 - ג.** היא תסדר לבד, בדיוק כמו שאני אסדר לבד כשייפגשו אצלי בבית.
- בשיעור חברה שאלה המורה שאלה מוזרה - "האם אתם מאמינים שבעתיד החברה הישראלית תהיה חברה טובה יותר?" חשבתי על זה קצת...**
- א.** והגעתי למסקנה, שזה אפשרי. הכול תלוי במאמץ שנשקיע בכך בהווה.
 - ב.** והגעתי למסקנה, שזה תלוי במנהיגים החשובים שלמעלה.
 - ג.** והגעתי למסקנה, שאין סיכוי. אם כיום כולם דואגים רק לעצמם, אז ברור שבעתיד החברה תהיה גרועה אפילו יותר מהיום. ואם העתיד לא יהיה טוב, למה להתאמץ להיות אדם טוב בהווה?

כשהמורה מבקשת מתנדב למטלה כיתתית כלשהי...

- א.** ארים את היד ואתנדב מיד.
- ב.** אתנדב רק אם אין אף אחד אחר שמתנדב.
- ג.** הסיכוי שאתנדב ככה סתם הוא קטן מאוד. ואם אף אחד אחר לא מתנדב, אני לא אהיה הפראייר/ית היחיד/ה.

עד כמה חשוב לך לדעת מה קורה בארץ ובעולם? ומדוע?

- א.** לפחות פעם בשבוע אני קוראת/עיתון וצופה בחדשות. זה חשוב לי ומעניין אותי. אני גם רוצה להשפיע על העולם שסביבי.
- ב.** אעקוב אחר החדשות רק אם יש נושא שמעסיק ומסעיר את האנשים שמסביבי באופן מיוחד. אחרי הכול אני רוצה להיות בעניינים...
- ג.** חדשות ואקטואליה אולי מעניינות מבוגרים, בעיניי זה לא מעניין ובעיקר מבאס. אולי כשאהיה גדולה אתחיל לעקוב. כרגע זה לא נראה לי קשור אלי.

סכמו את הניקוד של כלל התשובות שבחרתם, ובדקו מהו התיאור המתאים לכם. התשובות שהשבתם לשאלות 'בחן את עצמך' אינן אומרות שאתם 'טובים' / 'טובות' או 'רעים' / 'רעות', אלא מרמזות לערכים שמנחים אתכם בחיי היומיום שלכם. מובן שרק אתם מכירים את עצמכם באמת. (זכרו שבשאלות שולב מעט הומור). אנחנו מציעים את ההבחנות הבאות:

5-8: נראה שהאנשים שמסביבכם חשובים לכם, ואתם עושים הרבה כדי לעזור להם. גם מה שקורה בסביבה החברתית חשוב לכם, ואתם מאמינים ביכולתכם לשנות ולשפר. אתם רואים באחריות לסביבה חלק מהאחריות האישית שלכם.

9-12: נראה שאתם מתעניינים בסביבה החברתית בעיקר כאשר הדבר מועיל לכם. לרוב אתם עוזרים לאנשים אחרים, כשמבקשים מכם או כשמחייבים אתכם. אינכם רואים באחריות לסביבה חלק מהאחריות האישית שלכם.

13-15: נראה שאתם אינדיבידואליסטים/יות. אתם מאמינים שהאחריות של אנשים היא לדאוג לעצמם, וחושבים שהאחריות שלכם היא לדאוג לעצמכם. אינכם רואים באחריות לסביבה חלק מהאחריות שלכם.

סיפור עממי

היה היה מדען שהעביר את ימיו מודאג מבעיות העולם, ובילה לילות כימים לבדו במעבדה, כדי למצוא להן פתרון. יום אחד נכנס בנו בן השבע למעבדה המסוגרת בתקווה ילדותית לעזור לאביו. האב כעס על בנו שהפריע לו בעבודתו, אך משנוכח שבנו נחוש בדעתו להישאר במעבדה, חיפש לילדו תעסוקה שתסיח את דעתו. הוא מצא בכתב עת מדעי דף ובו מצוירת מפת העולם, גזר אותה לחתיכות קטנות, והציע לבנו להרכיב מחדש את התמונה הגזורה ולהדביק את החתיכות זו לזו.

מאחר שהאב ידע שבנו הקטן לא ראה מימיו מפה מסובכת כזו, הוא היה בטוח שמשימת ההרכבה תעסיקו זמן רב. להפתעתו חזר הבן לאחר זמן קצר והודיע "אבא, סיימתי! הצלחתי להרכיב את הכול!" האב לא האמין למשמע אזניו. להפתעתו, המפה הייתה מושלמת. כל החתיכות היו במקומן! איך זה ייתכן?

"אתה לא ידעת איך נראה העולם" אמר האב המדען לבנו, "איך הצלחת?"

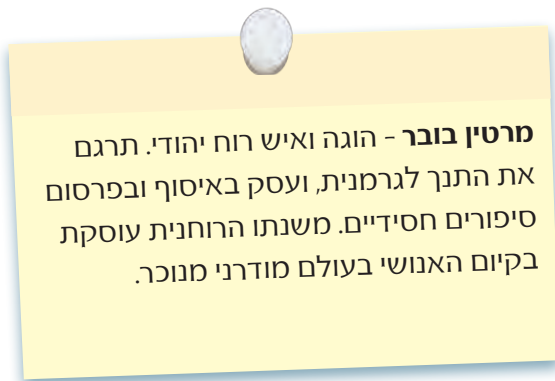
"אבא" אמר לו הילד, "אני אמנם לא ידעתי איך העולם נראה, אבל כאשר תלשתי את הדף מן החוברת, ראיתי שבצדו האחר יש תמונה של אדם. בתחילה, כשניסיתי לתקן ולהרכיב את מפת העולם, לא הצלחתי. אבל כשנזכרתי בתמונה של האדם מהצד השני, הפכתי את כל החתיכות, והתחלתי לתקן את האדם שאני יודע איך הוא אמור להיות. כשהצלחתי לתקן את האדם, הפכתי אותו וראיתי שהצלחתי לתקן גם את העולם."

1. מה המסר שעולה מהפתרון שהציע הילד?
2. האם לדעתכם אפשר לתקן את העולם על ידי תיקון האדם? אם כן - כיצד? אם לא - מדוע?

נסו להציע אותה משימה לאח/אחות/חבר צעירים מכם: הדפיסו מפה של אזור בעולם מהאינטרנט, ומאחור הדפיסו/ציירו תמונת אדם. גזרו את הדף לכמה חלקים, ובקשו להרכיב מחדש את התמונה הגזורה.

מרטין בובר - הוגה ואיש רוח יהודי. תרגם את התנך לגרמנית, ועסק באיסוף ובפרסום סיפורים חסידיים. משנתו הרוחנית עוסקת בקיום האנושי בעולם מודרני מנוכר.

"הבא לתקן יתחיל בו בעצמו".

מרטין בובר, דרכו של אדם על פי תורת החסידות

א. כתבו במחברת פתגם, סיפור או קטע הדומה במסר לקטעי המקור האלה, או הפוך מהם.

ב. עד כמה אתם באופן אישי מזדהים עם הפתגם שכתבתם? מדוע?

בספר לימוד זה נצא יחד למסע שבו נחקור את מושג תיקון העולם והאדם, במקורות ובחיינו אנו. נפגוש את דעותיהם של אחרים, ונתבונן בנפשנו כנימה.

על שלושה דברים העולם עומד

באופן אישי

רשמו במחברת מהם שלושת הדברים שעליהם העולם עומד, כלומר שלושת הדברים החשובים ביותר לקיומנו:

בחברותא

שתפו בקבוצה את שלושת הדברים שרשמתם. על כל חברותא לבחור בשלושה דברים מוסכמים שעליהם העולם עומד. שימו לב שהכוונה היא לערכים שאנו שואפים ליישם בחברה שלנו. השוו לבחירות של קבוצות אחרות: האם קיים דמיון בין הבחירות? האם יש משהו מפתיע בכך?

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר:
על שלשה דברים העולם עומד:
על התורה
ועל העבודה
ועל גמילות חסדים.
משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה ב

משירי כנסת הגדולה - היה האחרון מאנשי
כנסת הגדולה, שהיו קבוצת ההנהגה
הרוחנית והמחוקקת מזמן עזרא ונחמיה ועד
ימי שמעון הצדיק. 'הכנסת' בימינו נקראת כך
בעקבות "הכנסת הגדולה".

מחשבה יוצרת

- א.** האם אתם מסכימים עם שלושת הדברים שבחרה המשנה? האם היא מתאימה לימינו?
- ב.** השוו לשלושת הדברים שאתם בחרתם בהתחלה.. מה דומה ומה שונה?
- ג.** סביר להניח שיש תחומים שבהם שמעון הצדיק ואנחנו מדברים על אותם הדברים, אך בשפה אחרת, ויש תחומים שהשתנו בהתאם לצרכים המשתנים של החברה, המקום והתקופה. חשבו על משמעויות אפשריות נוספות ל"תורה", ל"עבודה" ול"גמילות חסדים".

שער על שלושה דברים העולם עומד

לפניכם משנה נוספת מפרק א' במסכת אבות.
גם משנה זו מציינת שלושה דברים שעליהם העולם עומד:

רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
עַל שְׁלוֹשֶׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד:
עַל הַדִּין
וְעַל הָאֱמֶת
וְעַל הַשְּׁלוֹם,
שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח, טז): "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם יִשְׁכְּטוּ
בְּשַׁעְרֵיכֶם."
משנה, מסכת אבות, פרק א' משנה י"ח

רבן שמעון בן גמליאל היה תנא בשלהי הדור הראשון של התנאים, ונשיא הסנהדרין סמוך לחורבן בית שני. צאצא למשפחת הלל הזקן, ואחד מעשרת הרוגי מלכות שהוצאו להורג בייסורים על-ידי הרומאים, מכיוון שסירבו לקבל עליהם את גזירות השמד. היה מראשי ההנהגה בירושלים.

בחברותא

- א.** הסבירו ותנו דוגמא לכל אחד משלושת הדברים שהעולם עומד עליהם לפי רבן שמעון בן גמליאל.
- ב.** איך מוכיח הפסוק מספר זכריה את דברי המשנה? מהי המילה המקבילה בפסוק ל"דין"?
- ג.** מהו היחס בין "דין", בין "אמת" ובין "שלום"? האם הם תמיד 'הולכים ביחד'? מתי כן ומתי לא?
- ד.** השוו לשלושת הדברים שבחרתם בהתחלה. מה דומה ומה שונה?

על שלושה דברים

לאה גולדברג

אָמַר הַדָּיָג הַיֵּזֶר לַיָּם:
עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם -
עַל מֵי הַיָּמִים,
עַל חוֹפֵי הַיַּבֵּשֶׁת
וְעַל דְּגֵי הַמַּצּוֹלָה הָעוֹלָיִם בְּרֶשֶׁת.

אָמַר הָאָכָר הַמּוֹבִיל מַחְרָשָׁה:
עוֹמֵד הָעוֹלָם עַל דְּבָרִים שְׁלוֹשָׁה -
עַל אֲדַמַּת הַשָּׂדוֹת,
עַל גִּשְׁמֵי שָׁמַיִם
וְעַל לָחֶם מוֹצֵא בְּזַעַת אַפָּיִם.

אָמַר הָאָמֵן בְּבֵיתוֹ הַבּוֹדֵד:
עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד:
עַל לְבוֹ שֶׁל אָדָם,
עַל יְכִי הַטֶּבַע,
עַל בְּטוּי הַדְּבָרִים כְּצִלִּיל וְצֶבַע.

אָמַר הָאָדָם הַפּוֹקֵחַ עֵינָיו:
עֲשֹׂרוֹ שֶׁל עוֹלָם מַה נִּפְלָא וְמַה רַב -
בְּקֶרֶבְךָ

נִלְכַּד בְּלִבִּי כְּבְרֶשֶׁת
הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ,
הַמַּצּוֹלָה, הַיַּבֵּשֶׁת,
וְאוֹרוֹת וְצִלְלִים
וְחִגִּים וְחִלּוּן,
וּמְלִים וְצִלְלִים
וְשָׂדוֹת שְׁבוּלִים
וְכָל צְבָעֵי הַקֶּשֶׁת.

לאה גולדברג (1911-1970) - מהמשוררות החשובות בשירה העברית החדשה, סופרת, מבקרת, מתרגמת וחוקרת ספרות עברית. היא גדלה בליטא, ולמדה בגימנסיה העברית שבקובנה ובאוניברסיטאות שבברלין ובבון, שם קיבלה תואר דוקטור לבלשנות שמית. בשנת 1935 עלתה לארץ. גולדברג הייתה מורה בתיכון בתל אביב ועבדה במערכות העיתונים 'דבר', 'על המשמר', 'דבר לילדים', 'על המשמר לילדים' ו'אורות קטנים'. היא לימדה בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים ועמדה בראש החוג לספרות השוואתית באוניברסיטה. הייתה חלק מקבוצת המשוררים המודרניסטים ויחד עם זאת כתבה במשקל ובחריזה.

- א.** מהו המדרש החדש שלאה גולדברג יוצרת למשנה? מהם שלושת הדברים עליהם עומד העולם על פי השיר?
- ב.** לפי מי ומה נקבעים הדברים החשובים בעולם? מה דעתכם על כך?

מחשבה יוצרת

לסיכום, אם 'העולם' הוא הכיתה ו'על שלושה דברים העולם עומד...':

א. מהו ה'דין' בעולם הכיתה שלכם?

ב. מהי ה'אמת'?

ג. מהו ה'שלום'?

שתפו בדוגמאות המראות איך שלושת ה'דברים' הללו באים לידי ביטוי בעולם הכיתה שלכם, והאם חסר בו דבר, כדי ששלושת הדברים יתקיימו.

בצדק תשפוט עמיתך

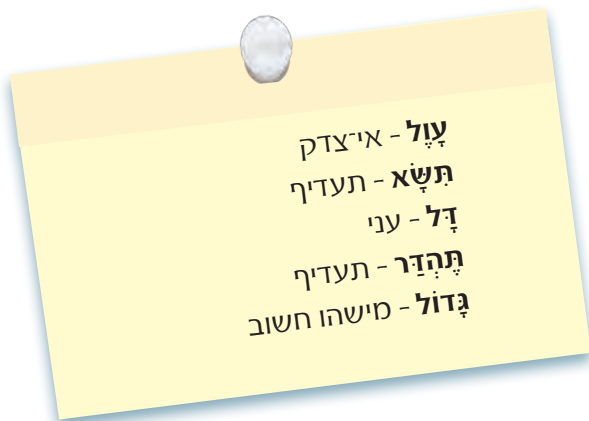
התורה מצווה בכמה מקומות על עשיית צדק:

צָדֵק צִדְקַת תְּרִדְיָךְ לְמַעַן תַּחְיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.

דברים פרק ט"ז, פסוק כ'

1. מה מצווה הפסוק? כיצד עושים זאת?

2. מה הקשר בין רדיפת צדק ובין השכר - חיים בארץ - המובטח בפסוק?

לֹא תַעֲשֶׂה עוֹל בְּמִשְׁפָּט,

לֹא תִשָּׂא פְּנֵי דָל

וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גְדוֹל,

בְּצִדְקַת תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ.

ויקרא פרק י"ט, פסוק ט"ו

1. אילו מרכיבים כולל משפט צדק, על-פי הפסוק?

2. האם יש משהו מפתיע באחד או יותר מהכללים האלה?

3. האם הייתם מוסיפים דבר לרשימה?

זוה שנאמר: "הוֹוֹ מְתוּנִים בְּדִין" (משנה, מסכת אבות, פרק א' משנה א') - לדון דין אמת לאמיתו, ועל ידי זה יהיה שלום בעולם [...].

חכם יעקב כהן יונתן (ג'אתו), זרע השלום

1. מה הקשר, להבנתכם, בין מתינות במשפט, דין אמת והשלום?
2. כיצד 'דין אמת לאמתו' יביא את השלום לעולם?

האמרה הוֹוֹ מְתוּנִים בְּדִין שאותה מפרש חכם יעקב כהן יונתן, מופיעה בפתיחת מסכת אבות, במשנה א', כאחד משלושה דברים: "הוֹוֹ מְתוּנִים בְּדִין, וְהַעֲמִידוּ תְלֻמִּידִים הַרְבֵּה, וְעָשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה". כמו במשניות הקודמות שלמדנו, גם במשנה זו שלושה דברים שחכמים אומרים.

חכם יעקב כהן יונתן נולד בתוניס, כתב חידושים רבים על התורה, והיה ידוע בצניעותו ובענוותו הגדולה. תרם לצדקה את מרבית הכספים שירש מאביו, והמשיך לעבוד בחנותו שבשוק. את לילותיו ואת זמנו הפנוי הקדיש ללימוד תורה. הוא היה פייטן ונגן, וניגן בשמחות עשירים ועניים כאחד שלא על מנת לקבל שכר. כשלקה בראייתו, קראה אשתו לכניו, והוא היה מבאר לה. אט־אט התקדמה האישה בלימודיה והם היו לשותפים בלימוד. חכם יעקב כהן יונתן נפטר בשנת 1936 בג'רבה שבתוניס.

הפינה לשיפוטכם

כיצד מגיעים לשלום?
אתם השופטים בתכנית 'הכוכב הבא'. אחד המתחרים רוצה מאוד לעלות לשלב הבא, מכיוון שאביו חולה מאוד, והוא רוצה לשמח ולחזק אותו. אך לצערכם שירתו איננה טובה דיה.
בין ה'דין' היבש ל'אמת' המרה - מה עליכם לעשות כדי להגיע ל'שלום' במצב הזה?

חותם אדם - שוויון ושונות בין בני האדם

בשיעור זה נעסוק ברעיון של שוויון ערך האדם, מתוך הבנה שכל אחד הוא יחיד ומיוחד. היכולת לראות גם אצל הזולת את ייחודו תאפשר קיום של כבוד, התחשבות וסובלנות.

באופן אישי

"שני צדדים למטבע" - משמעות הביטוי היא שלכל דבר יש שני צדדים, שני היבטים ב־בזמן. אנחנו נתייחס אל הביטוי כפשוטו - כתבו בצד אחד של ה"מטבע" שקיבלתם תכונות או אפיונים שבהם אתם **דומים** לשאר בני האדם, ובצד שני תכונות או אפיונים שבהם אתם מיוחדים **ושונים**.

בחברותא

- א. שתפו: מה אני חווה כמיוחד לי, ובמה אני מרגיש דומה לאחרים?
- ב. למה קל לי יותר להתחבר - לדמיון או לשוני שבי?
- ג. האם אני מבליט את השוני שבי או מטשטש אותו?

המשנה מתוך מסכת סנהדרין שלפניכם מופיעה אחרי המשניות שלמדנו בפרקים הקודמים. היא ממשיכה בפירוט ההנחיות הנוגעות לדיני נפשות ופותרת באזהרות לעדים במשפט, כדי שייבנו את המשמעות החמורה שעלולה להיות לעדותם - הוצאה להורג של הנאשם. מכאן מגיעה המשנה להסבר על חשיבות חיי אדם.

כִּיצַד מְאַיִמִין אֶת [על] הַעֲדִים עַל עֲדֵי נִפְשׁוֹת [על העדים שמעידים על עברה שדינה מוות על-פי התורה]?

הִיוּ מִכְּנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיִמִין עֲלֵיהֶן:
שָׁמָּא תֵּאמְרוּ - מֵאֵמֶד [מאומדן, השערה], וּמִשְׁמוּעָה, עַד מִפִּי עַד וּמִפִּי אָדָם וְנֶאֱמָן שְׁמֵעָנוּ;
אוּ שָׁמָּא אֵי אַתֶּם יוֹדְעִין שְׁסוֹפְנוּ לְבַדּוֹק אֶתְכֶם בְּדַרְשָׁה וּבַחֲקִירָה;
הוּוּ יוֹדְעִין שְׁלֹא כְּדִינֵי מְמוֹנוֹת [עברות שהעונש עליהן הוא בתשלום פיצויים] דִּינֵי נִפְשׁוֹת...

לְפִיכָּה נִבְרָא אָדָם יְחִידִי - לְלִמְדָּה:

א. מדוע לדעתכם נברא האדם הראשון יחיד?

שָׁכַל הַמְּאֵבֵד נִפְשׁ אַחַת, מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ אֶבֶד עוֹלָם מָלֵא. וְכָל הַמְּקַיִם נִפְשׁ אַחַת, מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ קַיִם עוֹלָם מָלֵא.

וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, שְׁלֹא יֵאמֶר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֶבֶד גְּדוֹל [חשוב] מְאֹבִיךְ.

וְשְׁלֹא יְהוּ מִיָּנִין אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רְשׁוּיֹת [אלוהויות] בְּשָׂמַיִם [וכל אחת בראה אדם משלה].

וְלַהֲגִיד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

שְׁאָדָם טוֹבֵעַ כְּפָה מְטַבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד וְכָלֵן דּוֹמִין זֶה לְזֶה, וּמְלֵךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא טַבֵּעַ כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֵה לַחֲבֵרוֹ.

א. מהן ארבע התשובות שהמשנה משיבה לשאלה מדוע נברא האדם יחיד?

ב. איזו תשובה הכי 'מדברת' אליכם?

ג. אם האדם הראשון הוא דגם לשאר בני האדם, מדוע יש שוני ביניהם?

לְפִיכֶן כָּל אֶחָד וְאֶחָד חָיֵב לִזְמַר, בְּשִׁבְלֵי נְבִרָא הָעוֹלָם.

משנה מסכת סנהדרין פרק ד משנה ה

- א. מהי המסקנה וכיצד היא נובעת מהמשנה?
- ב. לאילו דברים אתם מחויבים מתוקף הביטוי "בשבילי נברא העולם"?
- ג. לאילו דברים אתם זכאים מתוקף הגדרה זו?

- א. חשבו מה עולה בכם מהאמירה "בשבילי נברא העולם", ותנו דוגמא שתבהיר את כוונתכם.
- ב. ציירו את הדוגמא שלכם על חלק העולם שקיבלתם מהמורה.
- ג. הדביקו את החלקים לעולם האחד שנברא בשבילכם!
- ד. תלו בכיתה את העולם שהתקבל, ושתפו את התמונה באתר בית הספר.

קראו את השירים שלפניכם, השמיעו אותם והצטרפו בשירה:

אתה פלא

מילים: חוה אלברשטיין ע"פ פאבלו קזאלס

לחן: חוה אלברשטיין

וכאשר תגדל, התוכל אז לפגוע באדם אחר
אשר כמותך הוא פלא?
גם הוא יחיד ומיוחד, גם הוא פלא.
עליכם להוקיר זה את זה.
עליכם לעבד, כלנו תיבים לעבד,
כדי להפוך את עולמנו זה שיהא ראוי לילדיו.
אהבת המולדת אך דבר טבעי הוא,
מדוע תחדל האהבה בגבול?
אהבת המולדת אך דבר טבעי הוא,
מדוע תחדל האהבה בגבול?
אתה פלא!

כל רגע בו אנו חיים הוא רגע חדש,
כל רגע בו אנו חיים אין שני לו ביקום,
אתה פלא!
אתה פלא!
אתה פלא!

כל רגע בו אנו חיים הוא רגע חדש,
כל רגע בו אנו חיים אין שני לו ביקום,
לא היה כמותו מעולם ולא יהיה עוד לעולם.
ומה מורים אנו לילדינו בבית הספר?
מלמדים אנו אותם כי שנים ועוד שנים הם
ארבעה,
וכי פריז היא בירתה של צרפת.
מתי נלמד אותם גם מה שהנם?
מתי נלמד אותם גם מה שהנם?

עלינו לומר לכל אחד מהם:
יודע אתה מה שהנך, אתה פלא!
אתה יחיד ומיוחד! אתה פלא!
בכל העולם פלו אין עוד ילד אחד בדיק
כמותך.
אתה פלא, אתה יחיד ומיוחד.

והבט בגופך איזה פלא הוא:
רגליו, ידיו, אצבעותיו הזריזות,
האפן בו הנך מתנועע, אתה פלא!
אתה יחיד ומיוחד
עשוי אתה להיות כשייקספיר, מיכאלאנג'לו,
בטהובן,
אתה פלא!
טמונה בך היכלת לכל דבר, כן, פלא הנך.

שׁוּיִם

מילים ולחן: עילי בוטנר

אַנִי בּוֹכָה אֶתְּךָ צוֹעֵק
אַנִי טוֹעָה אֶתְּךָ צוֹדֵק
זאת הַצָּגָה שְׁלֵנוּ,
וְאִין קָהֵל וְאִין בְּמָה.
אוּלֵי נִשֵּׁב נְנוּחַ,
אַתְּהָ, אַתְּהָ.
אַנִי, אַנִי.
וְגַם תִּזְחַלְחֵל הָרוּחַ,
וַיַּעֲבְרוּ כָּל הַשָּׁנִים.

וְאוּלֵי יָבוֹא יוֹם...

אַתְּהָ לָבֵן אַנִי שְׁחֹר,
אַנִי חֲשׂוֹן אֶתְּךָ בְּאוֹר
שְׁמֹחֵם כְּמוֹ אֶמְא,
וְשִׂדּוּאֵג לָךְ.
אַתְּהָ קָטָן אַנִי גְדוֹל
אַנִי רוֹצָה אֶתְּךָ יְכוֹל
לְרַקֵּד, לְצַעֵד קְדִימָה.
לְהִיּוֹת שְׁלָם בֵּין אַנְשִׁים.

וְאוּלֵי יָבוֹא יוֹם וְנִהְפֵךְ שׁוּיִם
אַתְּהָ תִּהְיֶה לִי נַחַל וְאַנִי לְךָ יָמִים
וְנִזְרָם בְּיַחַד עַד אֵין סוּף
שְׁנִיָּה לְכִנִּי שְׁקוּ הַחוּף מְגִיעַ
שְׁנִיָּה לְכִנִּי שְׁקוּ הַחוּף מְגִיעַ

ניצוץ האהבה

מילים: אהוד בנאי

לחן: עממי

<p> קָה שְׁבִשְׁבִילָךְ חֵלוֹם לִי זֹה הָאִמָּה קָה שְׁבִשְׁבִילִי שְׁלוֹם לָךְ זֹה מַלְחָמָה לְמַקּוֹם אֵלָיו אֲנִי הוֹלֵךְ הֵן גַּם אַתָּה תִגִּיעַ כָּל הַדְּרָכִים הֵרִי עוֹלוֹת אֶל אוֹתוֹ הֶרְקִיעַ אֶל הַמַּקּוֹם אֵלָיו אַתָּה הוֹלֵךְ הֵן גַּם אֲנִי אֲגִיעַ אַךְ בְּלִי נִיצוּץ הָאֵהָבָה שׁוֹם דָּבָר לֹא יִתְנִיעַ </p>	<p> כָּל אֶחָד חֵי בְּעוֹלָם אַחֵר כָּל כֶּף גְּדוֹל הַשָּׁנִי אֶת קָה שְׁאֲנִי מְרַגֵּשׁ בְּכַנִּים אִישׁ לֹא מְרַגֵּשׁ כְּמוֹנִי אֶת קָה שְׁאֲתָה חוֹשֵׁב עִמָּךְ אֲנִי חוֹשֵׁב שְׁטוּחַ קָה שְׁאֲתָה רוֹאֶה סָגוּר אֲנִי רוֹאֶה פְּתוּחַ אֶת קָה שְׁאֲנִי רוֹאֶה לְבָן אַתָּה רוֹאֶה שָׁחַר כְּשִׁינְרֹדֶת עָלִי הַחֲשֵׁכָה עָלֶיךָ זוֹרֵחַ אוֹר </p>
--	---

1. קראו את השירים ובחרו שיר אחד שהכי 'מדבר' אליכם.
2. איך מפרש השיר את האמרה "לְכִיכֶן וּבְרָא אָדָם יְחִידִי"?
3. ומה הוא אומר על האמרה "בשבילי נברא העולם"?

מחשבה יוצרת

- א. על כל אחד לבחור ציטוט אחד שאהוב עליו מתוך השירים. צרו מאוסף הציטוטים שיר חדש.
- ב. צלמו קליפ שבו כל אחד קורא בקול את הציטוט שבחר.
- ג. העלו את הקליפ לאתר הכיתה ובית הספר

- א. השלימו את השיח - מה את/ה אמרת?
- ב. עד כמה התחושות של אביאל, שהוא שונה ושלא מבינים אותו נפוצות לדעתכם?
- ג. כיצד ניתן לעזור לאדם המרגיש כך? מה היה עוזר לכם במצב דומה?

עת לתקן

על תיקון החברה והעולם

תרבות יהודית-ישראלית

מדריך למורה

שער פתיחה

בין תיקון אדם לתיקון חברה

השיעורים בספר מיועדים לריקף של שיעור כפול (שני שיעורים), אלא אם כן צוין אחרת

מטרתו של שער זה היא להתחיל בקירוב המושגים המופשטים 'תיקון עולם' ו'חברת מופת' לעולמם של הלומדים. השער מכוון להרחבת ההבנה הראשונית של רעיון החברה המתוקנת באמצעות בירור הגישה לטוב ולרע, ורעיון הבחירה ביניהם. השער מסיים בבירור הקשר האישי של התלמידים לתכנים אלה.

מטרות

1. לקשר את רעיון 'חברת המופת' לחיי הלומדים.
 2. לעורר חשיבה לגבי המושגים 'טוב' ו'רע' כמושגים מופשטים ובחיי היומיום ולהבהיר תפיסות שונות בעיצוב החברה בהתאם לתפיסות 'טבע האדם'.
 3. לברר את הקשר בין תיקון אדם לתיקון חברה.
- המדריך למורה ירחיב מעבר לתחומים אלה. כל הרחבה היא הזדמנות לדין נוסף במושגים הנושקים למושגי הצדק וחברת המופת.

← עמוד 6 בספר לתלמיד

ילדים ונערים צעירים בישראל נוהגים להשתמש בביטויים 'זה לא פייר' או 'לא צודק'. הרחבה זו מבקשת להשתמש בביטויים אלה, כדי לברר מהו המושג 'צדק' ומהו הרעיון של צדק מוחלט וצדק יחסי.

נתבקש מהתלמידים להיזכר במקרה שהיה לדעתם 'לא פייר', ואשר הם מוכנים לשתף בו את הכיתה כולה.

כל לומד יתאר את המקרה בקצרה על דף.

המורה

- נבקש מכל לומד לסמן בדף את הסיבה העיקרית לאי הצדק במקרה שתיאר.
- נאסוף ונרשום על הלוח את הסיבות לחוסר הצדק.

לאחר שהסיבות ייכתבו על הלוח

- נבקש מתלמיד או שניים לספר את הסיפור שלהם. כדאי לתת לתלמידים לבחור את הסיפור שירצו לשמוע על פי הסיבות לאי הצדק שנראות להן מעניינות במיוחד.
- התלמידים יציעו דרכים שונות למיין הסיבות לחוסר הצדק (למשל: חד פעמי או מתמשך; קשור למשפחה, לכיתה, לבית הספר, לעיר, למדינה; אי צדק ביחסים בין מבוגרים לילדים, בין ילדים לבין עצמם, בין מבוגרים; אי צדק שנובע מחוסר היכרות או מהיכרות; מכוון ולא מכוון, ועוד).

דין

1. מה לומדים מהמיון של הסיבות לחוסר הצדק?

2. אילו סוגים של אי צדק נמצאו בכיתה?
3. מה ההבדל בין הסוגים השונים של אי הצדק?
4. במה תלוי אי הצדק?
5. האם מצבים של אי צדק עשויים להיחשב למצבים צודקים? באילו נסיבות? בעיני מי? הפעילות 'בחן את עצמך' מיועדת להביא בדרך קלה את רעיון החלוקה בין הטוב והרע בחיי התלמידים, אבל בעיקר ליצור את הקשר שבין טוב ורע אישיים לבין טוב ורע כלליים. לשם כך, אפשר לבחור את הפעילות בכיתה בכמה דרכים.

אפשרות א':

יצירת ממוצע כיתתי מהציונים של כל הלומדים.

דיון

1. מה המשמעות של 'הממוצע הכיתתי'?
2. באיזו מידה הוא אומר דבר־מה על הכיתה?
3. עד כמה חשוב הממוצע הכיתתי ב'בחן את עצמך' מסוג זה? (כאן חשוב להדגיש את אופיו החברתי של המבחן ואת ההשפעה של מצבים שונים על הכיתה כולה – כך למשל, מי שאינו מתנדב פוגע באחרים. כך גם מי שאינו עוזר לנקות).
4. עד כמה התלמידים מרוצים מהממוצע הכיתתי?
5. מה אפשר לעשות, כדי להעלות את הממוצע הכיתתי?

אפשרות ב':

עבודה בקבוצות

כל קבוצה תוסיף שאלה ל'בחן את עצמך'.

דיון

1. מה בודק המבדק הזה?
2. מה מבטאות השאלות?
3. איזה קשר בין הפרט לכלל עולה מהן?

הרחבה:

דיון נוסף על הקשר בין הפרט לכלל בבניית חברה צודקת. בהרחבה זו יוצגו לתלמידים שתי גישות מקובלות בנושא הקשר בין היחיד לחברה. גישות אלה יאפשרו דיון בקשר בין תיקון אדם לתיקון חברה מזווית נוספת.

נכתוב על הלוח את שני המשפטים הבאים:

”אין דבר כזה ‘חברה’, יש רק יחידים”

”כי כולנו, כן כולנו, כולנו רקמה אנושית אחת חיה”

התלמידים יתבקשו להסביר את המשפטים.

נציג את ההקשר של משפטים אלה:

המשפט הראשון מיוחס למרגרט תאצ'ר ראש ממשלת בריטניה לשעבר. תאצ'ר מייצגת גישה, הטוענת כי אושרו של היחיד הוא הדבר החשוב, ושלכל יחיד אכפת רק ממצבו־שלו וממצבה של משפחתו.

המשפט השני לקוח מתוך השיר 'רקמה אנושית אחת', מילים ולחן: מוטי המר. הגישה שבאה לידי ביטוי בשיר טוענת, כי אי אפשר להפריד בין היחידים השונים. הם יוצרים ביניהם יחסים וקשרים, ולכן מצבה של החברה בכללה משפיע על כל אחד מהם. מכאן, שיש לקיים אחריות הדדית ואכפתיות בין הפרטים.

דין

1. עם איזה מהמשפטים התלמידים מסכימים יותר? מדוע?
2. איזה משני המשפטים קרוב יותר למציאות הקיימת בחברה הישראלית כיום?
3. ניתן לבקש מהלומדים לתת דוגמהות מעיתוני השבוע.
4. באיזו חברה היו התלמידים רוצים לחיות, מדוע? מה 'המחיר' שחברה כזו עלולה לשלם, מה 'הרווח'? מה אפשר לעשות כדי לחיות ב'חברה הרצויה'?

מרגרט תאצ'ר – כיהנה כראש ממשלת בריטניה בשנות השמונים. המדיניות הכלכלית שלה, שכונתה 'תאצ'ריזם', צמצמה את סיוע המדינה לתושביה, בשל האמונה שבשוק חופשי כל יחיד יכול להסתדר בעצמו. תאצ'ר נחשבת לאחד מסמלי המדיניות הקפיטליסטית.

על שלושה דברים העולם עומד

← עמוד 19 בספר לתלמיד

מטרות

1. לברר מהם הערכים היסודיים המשותפים בעם היהודי ממסכת אבות מראשית ימיו ועד ימינו.
 2. להבין מהו החיבור בין ערכים לבין ההתנהגות האנושית.
 3. להכיר את התבנית של אמרות החכמים.
 4. להבין את המתח הקיים בין ערכים שונים ולהתמודד אתו
- בפרק זה ניגע בשלוש משניות ממסכת אבות, מסכת שמציבה בפנינו אמירות ערכיות ולא הלכתיות כשאר המסכתות במשנה. בחרנו לפתוח דווקא במשניות אלה כאמירה ערכית משמעותית, לפני שנכיר את המשניות ההלכתיות שבתוכנית הלימודים.
- המשנה דורשת מאתנו למעשה, לקבוע מחדש, מהם שלושת הדברים שאנו שואפים להציב בבסיס התרבות שלנו הן באופן אישי והן בחברה שאנחנו חיים בה. בלימוד משותף, בהיכרות עם טקסטים קאנוניים, בבדיקת הרלוונטיות שלהם לחיינו כיום ובמידת השפעתם עלינו, אנו הופכים לחלק משושלת המסירה, שפותחת את מסכת אבות במשנה. שלושת הדברים שנאמרו במשנה הראשונה משמשים דגם לאמירות בכל הפרק הראשון במסכת אבות. אשר, כאמור, נטעם ממנו שלוש אמירות בשלוש משניות.

מהלך השיעור

1. כל אחד רושם לעצמו על דף מהם שלושת הדברים שהעולם עומד עליהם לדעתו – שלושת הדברים החשובים ביותר לקיומנו.
2. נחלק את הכיתה לקבוצות. על כל קבוצה לדון ולהגיע לשלושה דברים מוסכמים, שעליהם העולם עומד. חשוב להדגיש לפנייהם, שהכוונה היא לערכים שאנו שואפים אליהם בחברה שלנו. רושמים את כל הבחירות על הלוח ובודקים, האם הבחירות של הקבוצות דומות והאם יש משהו מפתיע בכך?
3. קוראים ומסבירים את המשנה: "על שלושה דברים העולם עומד – על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (מסכת אבות פרק א' משנה ב'). מדגישים את שלושת עולמות הקיום במשנה: לימוד, עשייה וחברה. חשוב לציין שקיימת פרשנות מקובלת למשנה זו, לפיה ה"עבודה" מתייחסת לעבודת האל או לעבודת הקרבנות בבית המקדש. אנחנו נוקטים פרשנות מרחיבה, המאפשרת חיבור לערכים משותפים בני זמננו. כך גם ננסה להרחיב את הפרשנויות לשני ה'דברים' האחרים – 'תורה' ו'גמילות חסדים'. סביר להניח שהפרשנויות של שמעון הצדיק זהות לשלנו בחלקן, גם אם הן נאמרות ב'שפה אחרת'. אולם יהיו גם תחומים חדשים ועכשוויים בפרשנות המתאימה היום לצרכים המשתנים של החברה, המקום והתקופה. נדון האם אנו מסכימים עם המשנה והאם היא רלוונטית לימינו, ונשווה אותה לדברים שבחרו התלמידים.
4. לאחר מכן נקרא ביחד את המשנה הנוספת ממסכת אבות פרק א' משנה י"ד, והיא תכניס אותנו

- לנושא השער – היחס בין 'דין' ו'שלום' והיחס בין 'דין' ו'לפנים משורת הדין'. כמו משניות אחרות בפרק זה גם משנה זו בנויה במתכונת של 'שלושה דברים' שעליהם העולם עומד. (להרחבת היריעה, משניות נוספות בפרק מפורטות במדריך בהמשך באופן חלקי).
5. המשנה שמעמידה את העולם על הדין, על האמת ועל השלום מדברת בשפה של עקרונות נחרצים ומעלה את השאלה, האם שלושת הדברים האלה הם שלושה עקרונות המשלימים זה את זה או סותרים זה את זה. כיוון שהדין מנסה לרדת לחקר האמת על־מנת לדון דין צדק, עלול לעתים להיווצר קונפליקט ביניהם. הרצון להשכיח שולם דורש התפשרות, שעשויה לסתור את האמת הצרופה או את הדין החתוך. הפסוק שרבן שמעון בן גמליאל נשען עליו בדבריו קושר בין אמת, משפט ושלום, והיחס ביניהם תלוי בדרך קריאתנו את הפסוק: "אַמֶּת וּמִשְׁפָּט שְׁלֹמֹם שְׁפֹט בְּשִׁעְרֵיכֶם" (זכריה ח, טז). אפשר לקרוא אותו כקריאה לשפוט הן על־פי אמת והן על פי משפט־שלום במקומותינו (מה שמעלה את השאלה מהו 'משפט שלום'). ואפשר לקרוא את הפסוק כך שיש לשפוט על־פי האמת והמשפט שיש לקיים, והם צריכים להתקיים ב'שלום'. (נחזור לפסוק זה בשיעור הבא, בו נעסוק ב'לפנים משורת הדין').
- אנחנו מכירים מקרים, שבהם הדין אומנם מושתת על בירור האמת, אך אינו מביא לשלום בין בעלי הדין בהכרח. המשנה בעצם מובילה אותנו להאמין שדין אמת שתורם לשלום ואינו פוגע בו – אפשרי.
- אפשר לחזור למשנה הראשונה ולהקביל בין המושגים של שתי המשניות: תורה־דין, עבודה־אמת, גמילות חסדים־שלום, או: תורה־אמת, עבודה־דין, גמילות חסדים־שלום.
6. הדילמה שהעלינו בין הדין ובין השלום, מתבררת באימרה במשנה השלישית בפרק א'. אימרה זו מופיעה גם במשנה א' בפרק, ומצוטטת בתוך דברי חכם יעקב כהן יונתן, האומר שהשלום בעולם יגיע אם נקיים דין אמת. מעניין לשים לב, שפירושו לציווי להיות מתונים בדין הוא לדון דין אמת, זאת אומרת, אין צורך להתפשר או לוותר, אלא דווקא להתמקד ולהתאמץ להגיע לחקר האמת, והיא זו שתביא לשלום. ההנחה כאן היא, שדווקא כניעה ללחצים במשפט, עיגול פינות ואילוצי השקר הם שמביאים למחלוקת ולחוסר יישוב העניינים בין המתדיינים, בעוד שהעמידה על האמת מציגה מציאות שקופה ולכן משלימה.
7. כדי להמחיש את הדילמות שבין אמת, דין ושלום, נקיים כעין סימולציה של דילמה כזו סביב משחק ריאליטי מוכר, בו מתנגש ה'דין' היבש ברגישות חברתית. התנסות זו גם תכין אותנו לדיון על 'לפנים משורת הדין' בהמשך השער.
8. נקרא את השיר של לאה גולדברג 'על שלושה דברים'. המשוררת דורשת מחדש את המשנה ולמעשה מראה שעולמו של כל אחד עומד על הדברים הקשורים לעיסוקו ולמי שהוא. כך נפתחת גם לנו האפשרות לקבוע מהם שלושת הדברים שקרובים ללבנו ושדרכם אנחנו רואים את העולם. אפשר לעמוד עם התלמידים על היופי שבגישה זו, שרואה את הסובייקטיביות ואת הייחודיות של כל אדם, ובו בזמן על הבעייתיות שקיימת בגישה שלפיה "צר עולמי כעולם נמלה".
9. ולסיכום – עולם הכיתה: "על שלושה דברים העולם עומד..." – ננסה ליישם את מה שלמדנו בעולם הקרוב לתלמידים.

לדוגמה:

התורה היא הלימוד בבית הספר שיוצר שפה משותפת, שמשייך אתכם לקהילת הלומדים בארץ ובעולם.

העבודה היא האירועים במסגרת בית הספר, שמזמנים לכם חוויה של 'ביחד' ושל שותפות כגון: ימי הולדת, טיול שנתי, טקסים ומשימות.

גמילות חסדים היא היכולת לקבל את האחר ואת השונה בבית הספר, להיות פתוחים ולשוחח זה עם זה, לעשות טוב שלא על מנת לקבל פרס.

שיחה

התלמידים ישתפו בדוגמהות שיראו כיצד שלושת ה'דברים' הללו באים לידי ביטוי בעולם הכיתה שלהם, ומה חסר בעולם הכיתה כדי ששלושת הדברים יתקיימו.

הרחבה

האמת והשלום – מקורות רבים עוסקים בקשר ביניהם וברצון לפרק את הסתירה האפשרית. הפסוק "האמת והשלום אהבו" (זכריה ח') שם שני ערכים אלה זה בצד זה ומשמש הנחיה ערכית במקרי מחלוקת רבים.

אחת מהן היא המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, על הצורך לדבוק באמת לעומת הצורך לשמור על השלום:

שְׁאֵלוּ חֲכָמִים: כִּיצַד רוֹקְדִים לְכַנֵּי הַפֶּלֶה?
בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: פֶּלֶה כְּמוֹ שֶׁהָיָא.
וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים: פֶּלֶה נְאֻה וְחִסּוּדָה.
אָמְרוּ בֵּית שְׁמַאי לְבֵית הַלֵּל: אִם הֵיְתָה צוֹלְעַת אוֹ עוֹרֶת, אוֹמְרִים לָהּ פֶּלֶה נְאֻה וְחִסּוּדָה?! הֲרֵי הַתּוֹרָה אָמְרָה: 'מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחַק'!
אָמְרוּ בֵּית הַלֵּל לְבֵית שְׁמַאי: אִם אָדָם קָנָה סְחוּרָה רְעָה בְּשׂוֹק – תִּגִּידוּ לוֹ דְּבָרִים טוֹבִים אוֹ רְעִים עַל הַסְּחוּרָה? דְּבָרִים טוֹבִים!
מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם תִּהְיֶה דַעְתוֹ שֶׁל אָדָם מְעַרְבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת.
[מעובד לפי תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ט"ז עמוד ב']

להרחבה על מדרש זה ראו אדמיאל קוסמן: 'העיוורון והראייה'.

שער על שלושה דברים העולם עומד

הסבר (פשוט) של דברי החכמים במשנה מסכת אבות פרק א':

תפקיד האדם בעולם	'הדברים'	שרשרת המוסרים: המקבלים והאומרים.
להתנהל במתינות – בדיון, בהוראה לתלמידים ובקיום התורה. יש להעביר את המסורת הלאה באמצעות התלמידים. יש להישמר לא לעבור על דברי התורה בעזרת סייגים שמרחיקים את האדם מלהגיע לחטא עצמו.	הווי מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סגל לתורה:	משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים:
רכישת דעת, פיתוח תחומי הרוח והחוויה ושאיפה לעשיית הטוב.	על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:	שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד
תפקיד האדם בעולם	'הדברים'	שרשרת המוסרים: המקבלים והאומרים.
לפתוח את ביתך ולברך לחכמה ממקום צנוע ומזדקק.	יהי ביתך בית ועד לחכמים, והיו מתאבק בעפר רגליהם, והיו שותה בצמא את דברייהם:	יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם,
"פתוח סגור..." לפתוח את הבית לכל אדם ואת הלב לעניים, אבל לסגור אותו בפני האישה – קונפליקט פנימי.	יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו. מפאן אמרו חכמים, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנום:	יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר
דע לבחור את המורה שלך לחיים, התאמץ לרכוש חבר קרוב ולהשקיע בקשר, הקריטריון לבחירת רב וחבר הוא עיקרון החסד והרחמים.	עשה לך רב, וקנה לך חבר, והיו דן את כל האדם לכר זכות:	ויהושע בן פרחיה אומר,

שער על שלושה דברים העולם עומד

תפקיד האדם בעולם	'הדברים'	שרשרת המוסרים: המקבלים והאומרים.
להימנע ממקורות הרוע ולדעת לזהות אותם. וכן – לא להיכנס למקומות העלולים להוות סכנת חיים.	הִרְחֵק מִשְׁכַּן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע, וְאַל תִּתְיַאֲשׁ מִן הַפְּרָעָנוֹת:	נְתַאֲי הָאֲרָבָלִי אוֹמֵר,
להעדיף את העבודה ואת המעשה על פני השררה והשלטון. ועדיף ששמך לא יוודע לרשות (לשליטי המדינה).	אֶהוּב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנֵא אֶת הַרְבָּנוּת וְאַל תִּתְוַדַּע לְרִשׁוּת:	שְׁמַעִיה וְאַבְטָלִיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעִיה אוֹמֵר,
על החכם, שמלמד את הרבנים, לשים לב לדברים היוצאים מפיו	חֲכָמִים, הַזְהִירוּ בְּדַבְרֵיכֶם,	אַבְטָלִיוֹן אוֹמֵר,
אהרון הכהן הוא הדוגמה של חז"ל למעשה רדיפת השלום וקירוב הבריות (כל בני האדם, לא רק ישראל)	הָיִי מִתְּלִמְיָדָיו שֶׁל אֶהֱרֹן, אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה:	הַלֵּל וְשִׁמְאִי קִבְּלוּ מֵהֶם. הַלֵּל אוֹמֵר
יש לקבוע מסגרת קבועה לתורה, יש לעשות יותר מאשר לדבר, יש להסביר פנים לכל אדם.	עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קִבֹּעַ. אָמֹר מְעַט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וְהָיִי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסִבָּר פְּנִים יְפֹת:	שְׁמַאֲי אוֹמֵר,
הכוונה לדיבור מדוד ומדויק. בחיים המעשה הוא העיקר, ובכלל – דיבור יתר מביא למריבות ולחטאים חברתיים.	כָּל יָמֵי גְדֻלָּתִי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מְצָאתִי לְגוֹף טוֹב אֲלָא שְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמְּדַרְשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֲלָא הַמַּעֲשֵׂה. וְכָל הַמְּרֻבָּה דְּבָרִים, מְבִיא חֲטָא	שְׁמַעוֹן בְּנוֹ (בן רבן גמליאל) אוֹמֵר
צדק משפטי, אמירת אמת ושלום בין אנשים	עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם, שְׁנַאֲמַר (זכריה ח'): אֱמֶת וּמְשִׁפֵּט שְׁלוֹם שְׁפִטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם:	רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד

הצעות לקריאה נוספת: הערך "משנה" באנציקלופדיה, האנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים לפי שמות החכמים.

לפנים משורת הדין

← עמוד 25 בספר לתלמיד

פרק זה מתמקד בשני נושאים:

1. הציווי לעשות משפט צדק, כבסיס רעיוני למערכת המשפט.
2. סדרי הדין והמשפט שמאפשרים את עשיית הצדק.

בתוך נושאים אלה עולה סוגיית הפעולה על-ידי הדין היבש והפעולה לפנים משורת הדין. במוקד דיוננו נשאל בעזרת מקורות יהודיים וישראלים: מה מביא לצדק – הדין או הפשרה, שהיא הפעולה לפנים משורת הדין.

המטרות

1. להבין את מהותו ואת חשיבותו של החוק
2. לדון באיזון שבין דין ופשרה ולהתנסות בו
3. להכיר את הבסיס של חז"ל לסדרי הדין והמשפט, המאפשרים את עשיית הצדק

מהלך השיעור

1. נעיין ביחד בשני הפסוקים (מספר דברים ומספר במדבר) המנחים את השופטים כיצד לפעול בצדק.
הפסוק "צִדְקָה צִדְקָה תִּרְדֹּף..." מצווה לא רק לעשות צדק אלא אף לרדוף אחריו, הווה אומר, להיות אקטיביים בהשגת צדק. נזמין את התלמידים לחשוב כיצד להיות פעילים ממש ברדיפת הצדק. אפשר להעלות סוגיות אקטואליות ולשאול איך אפשר לקדם צדק בעניינן, החל מסוגיות בסביבת התלמידים וכלה במדינה. למשל בפנייה ובכתיבת מכתבים לממונים, ביציאה להפגנות וכדומה.

חותם אדם – שוויון ושונות בין בני האדם

← עמוד 45 בספר לתלמיד

בשיעור זה נעסוק ברעיון של שוויון ערך האדם, מתוך הבנה שכל אחד הוא אחד, יחיד ומיוחד בדרכו, ולכן יש ערך גבוה לקיומו של כל פרט ופרט בחברה.

במדרש שבו נעסוק בשיעור זה עולה המושג 'שוויון ערך האדם' באופן תמציתי – האמירה "בשבילי נברא העולם" מראה שלכל אדם יש נטייה ברורה לראות את עצמו כמרכז העולם. היכולת לראות זאת גם אצל הזולת תאפשר קיום של כבוד, התחשבות וסובלנות. פן אחר של הביטוי "בשבילי נברא העולם" הוא נושא האחריות האנושית כלפי העולם: אם העולם נברא בשבילי, תפקידי לשמור עליו. הפעילות מבקשת להעלות את ערך ייחודו של האדם, ולהתייחס אל הרבגוניות הקיומית לא כאל סמא, אלא כמכנה משותף אנושי.

מטרות

1. הכרה בקיומם של שוני ושל דמיון בין בני האדם
2. חידוד הערך של כל אדם באשר הוא
3. הבנת הנגזרת המוסרית משתי המטרות שלעיל.

חומרים

עיגולי קרטון כמספר התלמידים, דפים לציור, צבעים

מהלך השיעור

1. מכינים מראש עיגולי קרטון (מטבע). נשחק עם הביטוי 'שני צדדים למטבע', שמשמעותו והיא שלכל דבר יש שני צדדים, שני היבטים בוזמנית. אנחנו נתייחס אליו כרגע כפשוטו וכהדגמה מוחשית למדרש שאותו נלמד בשיעור זה.
מחשבה יוצרת: מבקשים מכל תלמיד לכתוב בצד אחד של העיגול תכונות או אפיונים בהם הוא **דומה** לאחרים, ובצד שני תכונות או אפיונים שהוא **מיוחד ושונה** בהם מיתר בני האדם. אפשר לקשט את העיגול או להביע את הדמיון ואת השוני בציור.
2. בשיתוף ובשיחה שנקיים בעקבות העבודה על המטבעות נברר עד כמה לכל אחד ואחת יש צדדים ייחודיים וצדדים שמשותפים גם לאחרים, ומה היחס שלנו לשוני ולדמיון. אפשר לשים לב עם מי אנחנו מוצאים יותר דמיון ועם מי פחות ומדוע.
3. לימוד 'מדרש המטבעות':
המשנה מתוך מסכת סנהדרין שלפניכם מופיעה אחרי המשניות שלמדנו בשיעורים הקודמים, והיא ממשיכה בפירוט ההנחיות הנוגעות לדיני נפשות. היא פותחת באזהרות לעדים במשפט, כדי שיבינו את המשמעות החמורה שעלולה להיות לעדותם – הוצאה להורג של הנאשם. מתוך כך מגיעה המשנה להסבר על חשיבות חיי אדם. אין צורך להתמקד בחלק הראשון של המשנה, ואנחנו ממליצים לעבור ישירות למדרש המכונה 'מדרש המטבעות'.

המסנה	הסבר
<p>לְפִיכֶם נִבְרָא אָדָם יְחִידִי – לְלַמְדֶּךָ: • שֶׁכָּל הַמְאֻבָּד נִפְשׁ אַחַת, מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ אֶבֶד עוֹלָם מְלֵא. וְכָל הַמְקִיָּים נִפְשׁ אַחַת, מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ קָיָים עוֹלָם מְלֵא.</p> <p>• וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, שְׁלֵא יֵאמֶר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֶבֶא גְדוֹל [חֲשׂוֹב] מֵאֲבִי. וְשְׁלֵא יְהוּ מִיָּנִין אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רְשָׁיוֹת [אלוהיות] בְּשָׂמַיִם.</p>	<p>המילה "לפיכך" פותחת את המסקנה מהחלק הראשון של המסנה, הקורא להקפדה בדיני נפשות, ואז היא מלמדת אותנו מדוע חיי אדם הינם כה חשובים. בניגוד למיני החיות שנבראו כרבים (העופות, הדגים, הבהמות וכו') האדם הראשון נברא כפרט אחד, והוא יצירה חד-פעמית וראשונה שיש בה חותם אלוהי. ארבע סיבות לכך שהאדם הראשון נברא יחיד:</p> <p>א. כדי שנבין שאבדן נפש אחת או קיומה הוא כאבדן או קיום העולם כולו, כפי שהיה קורה לו אדם הראשון היה מקפח את חיינו.</p> <p>ב. מכיוון שכולנו צאצאי אותו אדם, אין טעם בתחרות על "ייחוס אבות".</p> <p>ג. כדי למנוע דעות תאולוגיות שיטענו שיש אלים שונים וכל אחד מהם ברא לו אדם.</p>
<p>וְלִהְיִיד גְּדֻלַּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:</p>	<p>ד. הטעם הרביעי לכך שאדם נברא יחיד הוא לשבחו של האל (או בגישה חילונית: את הגיוון העצום של הגנטיקה):</p>
<p>שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כְּפֶה מְטַבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד וְכָלֵן דּוֹמִין זֶה לְזֶה</p>	<p>האדם יוצר תבנית ומייצר ממנה בפס ייצור מוצרים שכולם זהים זה לזה</p>
<p>וְאֵלֶּךָ מְלִכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא טַבֵּעַ כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ.</p>	<p>לעומת פס הייצור, כשברא אלוהים את האדם הראשון הוא ברא אותו יחיד. אדם הראשון הוא דגם של כל בני האדם, אבל "אין אחד מהם דומה לחברו". גדולתו של אלוהים בכך שבסדרה שהוא יצר אין פריט אחד דומה למשנהו. יש מיליארדי בני אדם בעולם, ואין אדם אחד דומה לאחר. זה פלא: איך כולנו נוצרנו לפי תבנית אחת, ואין איש מאתנו דומה לחברו! יש כאן סתירה: אם האדם הראשון הוא דגם לשאר בני האדם, מדוע יש שוני? זה סוד טבעו של האדם: בני האדם דומים זה לזה אך אינם זהים, וכל אדם הוא בחזקת בריאה חדשה וייחודית, בדיוק כמו האדם הראשון.</p>
<p>לְפִיכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד תֵּיב לּוֹמֵר: בְּשִׁבְלִי נִבְרָא הָעוֹלָם.</p> <p>מסנה מסכת סנהדרין פרק ד' מסנה ה'</p>	<p>המילה 'לפיכך' מרמזת גם כאן על מסקנה. כיוון שכל אדם הוא כה ייחודי, עלינו לחיות בתודעה שהעולם נברא בשבילנו. מכיוון שכל אחד הוא 'אחד מסוגו', על כל אחד מאתנו לומר "בשבילי נברא העולם". משפט זה יכול להתפרש כחובה כלפי העולם וגם כזכויות שיש לנו בעולם. החובה נובעת מן הייחוד של כל אחד. אין עלינו לחיות בתודעה שכל העולם צריך לשרת אותנו, אלא שכל אחד מאתנו בעל משמעות בעולם, ועלינו לחיות חיים בעלי משמעות ולשאת באחריות לסובב אותנו.</p>

4. מחשבה יוצרת – נבקש מתלמידים לבטא באופן יצירתי את האמירה "בשבילי נברא העולם", ולחלוק ביניהם מחשבות על הנושא. תלמידים שונים יכולים לפרש את המסנה פירוש אישי. לדוגמה: אגוצנטריות – העולם נברא רק בשבילי, ויש לי בו זכויות רבות, "מגיע לי". או: אחריות בעולם – אם העולם נברא בשבילי, יש לי אחריות כלפיו כמו לבן יחיד כלפי הוריו.